

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Vývoj ochrany stromů v českých zemích
do roku 1754

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Milan Šimandl, DiS.

2015

VIII. ročník SVOČ

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 22. února 2015

.....
Milan Šimandl, DiS.

1 Obsah

1	Obsah.....	- 2 -
2	Úvod.....	- 3 -
3	Vztah lidí ke stromům v nejstarších dobách	- 4 -
	3.1 Kult a ochrana stromů ve starověku.....	- 4 -
	3.2 Vnímání stromů u starých Slovanů	- 6 -
4	Velká Morava a knížecí Čechy	- 8 -
5	Hraniční stromy a jejich ochrana	- 11 -
6	Knihy Rožmberská.....	- 13 -
7	Doba „Otce vlasti“	- 15 -
	7.1 Maiestas Carolina	- 15 -
	7.2 Ordo iudicii terrae, Řád práva zemského	- 17 -
8	Vladislavské zřízení zemské	- 20 -
9	Ochrana stromů a lesů v městském právu	- 22 -
10	Práva městská království českého	- 24 -
11	Aleje – fenomén naší krajiny	- 26 -
12	Lesní řád z roku 1754.....	- 28 -
13	Závěr	- 30 -
14	Použitá literatura a prameny.....	- 31 -
	14.1 Monografie	- 31 -
	14.2 Články v časopisech a sbornících	- 32 -
	14.3 Prameny	- 33 -
	14.4 Elektronické zdroje	- 34 -

2 Úvod

Strom. Pod tímto slovem si každý představí něco jiného. Někdo v něm vidí krásný košatý dub stojící uprostřed louky, jiný zase topivo na celou zimu. Jazykovědec by nás určitě poučil, že se jedná o nezvykle dlouhé jednoslabičné slovo a genealog by jej označil za synonymum pro rodokmen. Stromy, ať již v jakékoli podobě, jsou nedílnou součástí našich životů a setkáváme se s nimi denně. Bylo tomu tak již od počátků lidské existence. Lidé stromy využívali i chránili. Věřili, že jsou to živé bytosti, které si zaslouží jejich úctu, ale zároveň potřebovali jejich dřevo – na oheň, na výrobu nástrojů a stavbu obydlí. Dva póly, mezi nimiž se lidstvo dodnes neustále pohybuje.

Položil jsem si otázku, jak se vyvíjel vztah lidí ke stromům v průběhu historie. Ze stavu nábožné úcty až po nezřízené plenění lesních porostů. Jaké podněty utvářely takové změny náhledu na stromy?

Ve své práci se zabývám právním rámcem ochrany stromů v českých zemích od počátků jejich existence. Chtěl bych připomenout, jak historické právní normy chránily stromy a označit některé důležité milníky této ochrany. Podávám i stručnou genezi těchto norem, která je mnohdy nutná pro pochopení tehdejšího vnímání práva i dané problematiky.

Rozsah práce mi nedovoluje – a to ani ve stručnosti – vylicít celý vývoj ochrany stromů. Soustředím se tedy na starší období našich dějin a svůj výklad uzavírám rokem, kdy byl v Čechách vyhlášen lesní řád. Ten položil základy moderního lesnictví a zásadně upravil poměry v rámci tohoto odvětví.

3 Vztah lidí ke stromům v nejstarších dobách

3.1 Kult a ochrana stromů ve starověku

Osudy lidí a stromů jsou nerozlučně spjaty již od pradávna. Člověk prapůvodně vzešel z lesa, ten byl jeho prvním domovem, ale i zdrojem obživy v podobě plodů i zvěře. Můžeme říci, že téměř všechny starověké civilizace chovaly úctu ke stromům a lesům a spojovaly s nimi různé mýty. Strom býval symbolem životní síly a nesmrtelnosti, což se zdá vzhledem k poměru délky života stromu a tehdejšího člověka logické. Zároveň se věřilo, že je strom živou bytostí s vlastní duší, teprve v pozdějších dobách z něj lidé udělali příbytek pro duše (např. zemřelých). Strom tedy již nebyl považován za živého tvora, ale za pouhé útočiště pro nadpřirozené bytosti. Tato změna vnímání stromu byla klíčová pro budoucí masivní kácení lesů.¹

Lidé však nepřestali stromy uctívat. Zvláště staré a nápadné stromy bývaly ochraňovány. Důležitým kritériem při posuzování vztahu starověkého člověka a stromu byl druh stromu. Každá společnost privilegovala nějaké dřeviny, například v Mezopotámii to byly topoly, jilmy a duby. Posledně jmenované se těšily oblibě ve více kulturách, posvátnými byly u Indoevropanů i Evropanů a posléze se staly výsadními stromy křesťanů.

Stromy byly chápány jako prostředníci mezi třemi světy – podzemím, zemí a nebem. Opad listů a následný nárůst symbolizoval koloběh života a zmrtvýchvstání, tvar stromu je dodnes symbolikou rodokmenu.

O dávném náboženském spojení stromů a lidí nacházíme doklady přímo v Bibli: „*Zkazíte do gruntu všecka místa, na nichž sloužili národové, (kteréž vy dědičně opanujete), bohům svým, na vrších vysokých a na pahrbcích, a pod každým stromem ratolestným*“ (Deu 12:2). Ostatně zmínek o stromech nalezneme v Bibli více, ať již se jedná o různá podobenství nebo přirovnání.² Máme zde obsaženu i jednu z prvních zaznamenaných ochranářských rad: „*Když oblehneš město některé, za dlouhý čas dobýváje ho, abys je vzal, ne-*

¹ FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 107.

² Např. Strom poznání (vědění) a Strom života, které rostly v Edenu (viz Gen 2:9).

zkazíš stromů jeho, sekerou je vytínáje, nebo z nich (ovoce) jísti budeš; protože jich nevysekáš, (nebo potrava člověka jest strom polní), chtěje užívati jich k obraně své. A však stromoví, kteréž znáš, že nenese (ovoce ku) pokrmu, pohubiš a posekáš, a vzděláš ohrady proti městu tomu, kteréž s tebou bojuje, dokudž ho sobě nepodmaníš“ (Deu 20:19-20).

S rozvojem středomořských civilizací, zvláště řecké a později římské došlo k mohutnému odlesňování těchto oblastí, což vedlo k nevratným ekologickým problémům (degradaci půdy a erozi), jejichž dopady jsou patrné do dnešních dnů. Toto drancování bylo kritizováno již současníky, např. Platonem.³ Na druhou stranu je třeba dodat, že potřeba dřeva byla tehdy mnohem vyšší než dnes, jednalo se o základní surovinu nutnou pro stavbu domů, lodí, vozů, výrobu zbraní a nástrojů a samozřejmě k topení, resp. vaření.

Vztah Římanů k lesním porostům byl vřelejší, v některých oblastech dokonce docházelo k systematickému zalesňování. Římané si dobře uvědomovali hospodářský význam stromů, a proto jim poskytovali ochranu již v Zákoně dvanácti desek: „*Deska VIII – 11. Plinius, N. H., 14, 1, 7: Je stanoveno v dvanácti deskách, aby ten, kdo by protiprávně porazil cizí (stromy), zaplatil za každý 25 assů.*“⁴ Pro aplikaci tohoto ustanovení vznikla následně speciální žaloba – *actio de arboribus succisis*. Směřovala proti tomu, kdo tajně porazil cizí strom. Později, s rozvojem prétorského práva, se přidala prétorská žaloba *actio arborum furtim caesarum*, která se použila, pokud škůdce protiprávně porazil více stromů. Pokuta činila dvojnásobek hodnoty stromů (*duplum*).⁵

Zvláštního postavení se těšily stromy u Keltů. Ti s nimi žili v dokonalém souladu a věkovité stromy ctili, jako své ochránce. Zánik takového stromu pak znamenal pro danou komunitu pohromu. Není tedy divu, že se ve válkách posvátné stromy nepřátelům kácely. Dílem Keltů je i stromový horo-

³ BEDNAŘÍKOVÁ, J., KYSUČAN, L. *Mezi uctíváním a drancováním*. In: Literární noviny, 2006, roč. 17, č. 50, s. 9.

⁴ KINCL, J. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva. 1. [díl], starověk. Část 2. 1.* vyd. Praha: SPN, 1977, s. 65.

⁵ SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 119.

skop (též „stromoskop“), kde jsou lidem narozeným v určitém období přisuzovány vlastnosti stromu, jenž v tomto období panuje.

Podobně si stromů vážili i Germáni, kteří na našem území Kelty vystřídali. Frazer příkladmo uvádí, že kdo u Germánů sloupil kůru stromu, měl být k tomuto stromu za střevo přibit a následně veden okolo, dokud se jeho střevo nevymotala z těla a nenahradila poškozenou kůru. (Frazer, 1994, s. 102.) Tresty za poškození posvátného stromu byly tedy velmi kruté.

3.2 Vnímání stromů u starých Slovanů

Jak již jsem shora uvedl, bylo uctívání stromů rozšířeno ve většině starověkých civilizací. Mezi Slovany, postupně přicházejícími do Evropy od počátku 6. století, byl kult stromů zvláště oblíben. Strom vnímali jako osobu se stejnými anatomickými znaky i s tělem, jímž místo krve proudí míza, a s duší, která dává stromu život. Toto se týkalo především ovocných stromů, které naši dávní předkové vnímali takřka jako členy rodiny. Lesy byly celými obcemi stromových bytostí a některé z nich měly statut posvátných hájů.⁶ Ostatně slovo *háj* je odvozeno od slova *hájiti*, tedy chránit nebo šetřit. Některé zvláště významné stromy byly ohrazovány, aby se zabránilo jejich poškození.⁷ Posvátné háje sloužily jako první svatyně a poskytovaly i právo azylu pronásledovaným. Jinak byl do nich vstup zakázán, výjimku měli kněží. Většina hájů nebyla nijak rozsáhlá – buď se jednalo o samostatné lesíky a remízky – tedy háje v současném smyslu slova. Mnohem častěji to byla ohrazená místa uprostřed hlubších lesů, třeba jen několik málo výrazných stromů.

Podobně jako v jiných kulturách, tak i u Slovanů znamenalo porážení posvátného stromu pohromu, a to jak pro komunitu, tak pro toho, kdo strom porazil. Sobotka i Frazer nezávisle na sobě uvádějí, že kdo u Srbů po-

⁶ SOBOTKA, P. *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských: příspěvek k slovanské symbolice*. Praha: Nákladem Matice české, 1879, s. 8 – 10.

⁷ BRANDL, V. *Výklad některých věcí ze zpěvu „Záboj a Slavoj“*. In: *Časopis Matice moravské*, 1870, roč. 2, s. 28.

kácel posvátný strom, uvrhl na sebe neštěstí a brzy zemřel nebo těžce onemocněl. Pro odvrácení takového osudu musel stejnou sekerou, jakou strom porazil, useknout na jeho pařezu hlavu živé slepici. (Sobotka, 1879, s. 7; Frazer, 1994, s. 103.) Ovšem i obyčejné stromy požívaly určité ochrany, a pokud je bylo třeba pokácet, musel je dřevorubec nejprve odprosit. Tento starý zvyk přežil velmi dlouho a vymizel až v 19. století.⁸ Nebyl jediný. Kult stromů zůstal v lidech zakořeněn i po nástupu křesťanského náboženství a některé jeho prvky jsou zachovány dodnes. (Např. stavění májky, zasazení stromu po narození dítěte apod.)

V souvislosti se Slovany je třeba zmínit jejich vztah k lípě, jakožto oficiálnímu slovanskému stromu. Staří Slované uctívali všechny věkovité stromy bez rozdílu druhu. Přesto si, stejně jako u Germánů, vydobily nadřazenou pozici dva druhy – dub a lípa. Dub jako symbol síly a odolnosti byl zasvěcen bohu Perunovi, lípa byla elegantním protějškem symbolizujícím ochranu a lásku. Nelze tedy zkratkovitě říci, že je lípa stromem slovanským a dub germánským. Oblibu a výskyt obou stromů u nás připomíná množství odvozených místních názvů.

Lípu uctívali zejména Jihoslované. Např. v Srbsku se po staletí udržoval zvyk, kdy se lidé při morové nákaze postavili doprostřed kruhu, na jehož obvodu zapálili lipové dřevo. Když dohořelo, vystoupili z kruhu ven se slovy: „V ohni jsme byli, neshořeli jsme, v chorobě jsme byli, nezemřeli jsme.“⁹

Lípa se stala oficiálním symbolem slovanské vzájemnosti až na Slovanském sjezdu v Praze v červnu 1848, jako reakce na prohlášení dubu stromem Germánů na velkoněmeckém sněmu ve Frankfurtu. Krátce předtím vznikl vlastenecký spolek „Slovanská lípa“ a lípu jako slovanský strom opěvovali někteří básníci, mimo jiné Ján Kollár ve své „Slávy dceři.“

V současné době je lípa národním stromem České republiky. Možná proto dnes platí nepsaná, nikým nenařízená a přesto (možná jen podvědomě) dodržovaná praxe, že lípy se častěji a snáze vyhlašují za památné stromy.

⁸ Sobotka, *Rostlinstvo a jeho...*, s. 11.

⁹ ZÍBRT, Č. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku = Indiculus superstitionum et paganiarum*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 93.

4 Velká Morava a knížecí Čechy

Starověké pojetí vztahu lidí ke stromům, jak jsem jej naznačil v předchozí kapitole, přetrvalo na našem území hluboko do středověku. Ochrana stromů pramenila z obyčejů a byla nezávislá na jakékoli vrchnostenské moci.

První doložený státní útvar na našem území byla Velká Morava.¹⁰ Vznikla postupným sjednocováním slovanských kmenů obývajících část Moravy a jižní Slovensko na počátku 9. století. Záhy vznikla dvě centra – Mojmirovo na Moravě a Pribinovo na Nitransku. Konflikt obou vládců vedl k vítězství Mojmíra a vyhnání Pribiny. Kníže Mojmír sjednotil obě panství a položil základ pro budoucí Velkomoravskou říši. Důležitým přelomem byl příchod byzantských věrozvěstů Konstantina a Metoděje v r. 863. Jejich význam spočívá nejen v sestavení slovanského písma, ale i v reformě práva. Dosavadní obyčejové právo bylo doplněno i prvními písemnými prameny.

Nejstarší známá slovanská právní památka – Soudní zákon pro laiky (*Zákon sudnyj ljudem*) vznikla ve druhé polovině 9. století v okruhu spolupracovníků Konstantina a Metoděje. Přesné místo vzniku není, vzhledem k neurčité dataci, známo. Ustanovení zákona pro laiky jsou kusá, usuzuje se, že byl užíván jako podpůrný pramen a obsahoval pouze ustanovení měnicí zažitě obyčeje. V článku 14 stanovuje, že „*kdo podpaluje cizí les nebo kácí z něho stromy, jest povinen dvojnásobkem.*“¹¹ Pokud přijmeme tezi, že zákon upravoval pouze instituty odlišné od užívaných obyčejů, vyvstává otázka, jaká byla ochrana stromů a lesů před vznikem tohoto zákona. Zajisté se jednalo o právní obyčej opírající se o pohanské náboženské zvyklosti popsané v předchozí kapitole. Dle mého názoru byla novinkou výše (a možná i způsob) pokuty, který jasně prozrazuje vliv římského práva.

Po zániku Velké Moravy navázali na její tradice čeští Přemyslovci. Rozvoj

¹⁰ Předcházející tzv. Sámova říše (kol. r. 623) lze považovat spíše za dočasný svazek kmenů bez naplnění základních znaků státu.

¹¹ ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L. Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 13.

státu a upevňování jejich moci neslo s sebou vydávání právních norem, z nichž některé se také dotýkaly stromů a lesů. Přesto nemáme z nejstaršího období zprávy o jejich ochraně. Naopak časté zmínky v letopisech se týkají jejich kácení v souvislosti s potíráním pohanství. Počátky christianizace Čech spadají do druhé poloviny 9. století, přesto se pohanské zvyklosti udržely po několik následujících století. Prostí lidé se ke křesťanství přidávali jen opatrně a přebírali z něj jen ty zásady, které uznávali za vhodné.

Dokladem toho jsou *Dekreta knížete Břetislava I.*, která vyhlásil roku 1039 nad hrobem sv. Vojtěcha v Hnězdně. Členové knížecí družiny museli slíbit, že se budou řídit křesťanskými pravidly, což do té doby příliš nečinili. Zajímavostí zůstává poslední ustanovení Dekret Břetislavových, že ti, „*kdož své mrtvé ve víře zemřelé pohřbívají na polích nebo v lesích, kdož se toho opováží, dají arciknězi vola, knížeti pak 300 denárů a mrtvý přece ať je dopraven na křesťanský hřbitov.*“¹² Z citovaného vysvítá, že pohanský zvyk pohřbívat mrtvé v hájích se musel udržet velmi dlouho a zajisté souvisel s kultem posvátných stromů a hájů.

Totéž ostatně potvrzuje ve stejném století probošt Arnold, když napsal, že prostý lid se bál kácet stromy pro pohany posvátné.¹³

Kosmas uvádí, že kníže Břetislav II., muž velmi křesťansky založený, nechal roku 1092 nejen vypudit ze země všechny kouzelníky a čaroděje, ale také vymýtit posvátné háje a spálit je, neboť pohanské obyčeje byly mezi lidem stále pevně zakořeněny.¹⁴

Dalším způsobem boje s pohanstvím bylo zakládání církevních staveb na místech pohanských svatyní. Vysvěcení takového místa mělo zlomit moc negativních sil, ovšem vedly k tomu i důvody racionální, např. lidé byli zvyklí na dané místo chodit a jejich konverze ke křesťanství tak byla poněkud usnadněna. Mnohdy se jednalo právě o místa, kde stál posvátný strom. Ten býval zpravidla zničen, ale některé pověsti hovoří o opaku. Například při zakládání cisterciáckého kláštera v Oseku u Duchcova na přelomu 12. a 13.

¹² Adamová, Soukup, *Prameny k dějinám...*, s. 20.

¹³ Zibrt, *Seznam pověr...*, s. 36.

¹⁴ TOMEK, W. W. *Kosmův Letopis český s pokračováními Kanovníka vyšehradského a Mnicha sázavského*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1882, s. 106.

století měl být poražen staletý dub. Mniši se ovšem slitovali, strom nechali stát a klášter vybudovali opodál.¹⁵ Do jaké míry je tato pověst založena na pravdě, lze dnes jen těžko usuzovat. Vzhledem k odhadovanému stáří dubu (jenž uschl v blíže neurčené době ve 20. století) nemusí být zcela nereálná.

První zaznamenané ustanovení o ochraně stromů v Čechách obsahují *Statuta Konrádova*. Tento právní předpis se do dnešní doby uchoval v potvrzeních pro tři moravské údely (brněnský, znojemský a břeclavský), z nichž každé se mírně liší. Datací spadají do let 1222, 1229 a 1237, samotný právní předpis je ale starší.¹⁶ Často bývá uváděn rok 1189, kdy měla být Statuta Konrádova ujednána a vyhlášena knížetem Konrádem II. Otou na sněmu českých a moravských pánů a rytířů v Sadské.¹⁷

Ochranu stromů a lesů upravuje článek 28: „*Mimo to nikdo z těch, kdož hlídají les, nemá nikoho obírat na cestě nebo na tržišti, než ať jej obere tenkrát, když jej najde, jak seká strom; k tomu soudce ať nikdy nenalézá na (poku- tu) 300 denárů, nýbrž na 60.*“¹⁸ Výklad tohoto článku není zcela jednoznačný. Brandl tvrdí, že hradecký soudce mohl uložit pouze pokutu 60 denárů, pokutu 300 denárů směl uložit pouze panovník. Takovéto omezení mělo snížit počet úmyslných přehmatů, kterých se úředníci dopouštěli ukládáním nepřiměřeně vysokých pokut.¹⁹

Vaněček se domnívá, že nižší pokuta se vztahuje na případy, kdy hajní nebo lovčí zabavili lesnímu škůdci věci (koně, vůz, náradí apod.), přičemž tyto věci byly oproti zaplacení pokuty vráceny.²⁰ K zabavení těchto věcí mohlo dojít pouze, pokud byl škůdce přistižen při činu, tedy již ne při prodeji dřeva na trhu, případně při přepravě.

¹⁵ VOKOLEK, V. Tisíciletý dub v Oseku. In: *Historie.osek.cz* [online]. Publikováno 25. 8. 2010 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z: <http://historie.osek.cz/priroda/tisicilety-dub-v-oseku>

¹⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Linde, 2003, s. 93.

¹⁷ BRANDL, V. *Statuta Conradi*. In: *Právník*, roč. 12, 1873, s. 218.

¹⁸ Adamová, Soukup, *Prameny k dějinám...*, s. 27.

¹⁹ Brandl, *Statuta Conradi*, s. 220.

²⁰ VANĚČEK, V. *Glossy k t. zv. Statutům Konrádovým*. In: *Sborník věd právních a státních*, 1941, roč. 41, č. 2, s. 150 – 151.

5 Hraniční stromy a jejich ochrana

Lesy bývaly nejprve svobodné a volně užívané obcí. Počátky vlastnického práva k lesům můžeme vypočítat teprve od vlády knížat Boleslava I. a II. Naprostou většinu lesů získal do majetku panovník a bez jeho povolení v nich nesměl nikdo kácet. Kníže tak držel významnou majetkovou základnu, z níž části rozdával za zásluhy.²¹ K završení procesu vzniku vlastnického práva k lesům došlo patrně až ve 12. století. Výslovně to dokládají již zmíněná Statuta Konrádova v článku 1: „*Všecky nemovitosti, které urození muži jak vyšší tak nižší za času vévody Konráda drželi dodnes beze sporu spravedlivě a pokojně, nechť drží nadále v dobrém pokoji a míru.*“²² Většina půdy tedy byla již rozdělena mezi velmože a panovník jim tímto ustanovením pouze potvrdil jejich držbu, respektive vlastnictví. Utvořila se tak středověká šlechtická panství.

S vlastnictvím nemovitostí došlo nutně k potřebě jednotlivé pozemky oddělit a vytyčit hranice. K tomu posloužily různé rozhrady, zpočátku převážně přírodní, později i uměle vytvořené. Jako zvláště vhodný prostředek označení hranice pozemků byl právě strom. Ten měl na rozdíl od hraničního kamene výhodu, že se nedal přemístit a jeho životnost byla dlouhá. Za hraniční bývaly vybírány výrazné, ale zároveň perspektivní, stromy. Druhou možností bylo vysazení zcela nového hraničního stromu, což ovšem neslo rizika, že se strom neujme, nebude v porostu snadno rozeznatelný, popř. lehce poškoditelný. Do kmene hraničního stromu se často vyrývaly rozličné značky – kříž, kalich, šipky nebo dokonce nápisy. K takovému označování se užívalo zvláštních cejchovnic, kterými se znamení vypalovala.²³ Jiným způsobem bylo vytesání, případně zaražení hřebu, což mělo trvalejší charakter. I přesto však bylo nutno taková značení obnovovat.²⁴

²¹ CHADT – ŠEVĚTÍNSKÝ, J. E. *Dějiny lesů a lesnictví*. Písek: nákl. vl., 1913, s. 616.

²² Adamová, Soukup, *Prameny k dějinám...*, s. 25.

²³ Chadt – Ševětínský, *Dějiny lesů...*, s. 624.

²⁴ Podrobněji MENŠÍK Z MENŠTEJNA, J. O Mezech, hranicích, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich v království českém. In: JIREČEK, H. (ed.) *Spisy právnícké o právu českém v XVI-tém století*. Vídeň, Karel Goriška, 1883, s. 193.

Jako zvláště vhodný druh hraničního stromu se jevil dub, protože „*to dřevo jest nejtrvanlivější a nejdéle stojí.*“²⁵ Jako další stromy bývaly využívány zvláště jedle, smrky, borovice, lípy, řidčeji břízy a v podmáčených loukách i vrby.²⁶

Brzy po vzniku zemských desek v 2. polovině 13. století se do nich začaly zapisovat převody vlastnictví nemovitostí.²⁷ Některé významné hraniční stromy proto byly v zemských deskách přímo zaznamenány. Takové exempláře požívaly mimořádné ochrany a zničení takového stromu znamenalo velký prohřešek. Za poškození hraničního stromu se odváděl jako pokuta vůl (tzv. „mezní vůl“).²⁸

Hraničních stromů, uváděných dříve v zemských deskách, se do našich časů uchovalo velice málo. Jako příklad může sloužit známý Albrechtický dub, jehož stáří se odhadovalo na 800 – 1000 let. Rostl pod zámkem Jezeří a zanikl za podivných okolností v létě 1993.²⁹

Podstatně více hraničních stromů se nám zachovalo z mladších dob, kdy probíhaly různé pozemkové úpravy a vznikaly moderní katastry. Mnohé z nich vzaly za své při hospodářsko-technických úpravách a rekultivacích půdního fondu, zvláště v souvislosti se scelováním pozemků při pozemkových reformách ve 20. století.³⁰

Institut hraničních stromů je dodnes živým, byť méně často užívaným. Budoucnost mu zajišťuje i zákon 89/2012 Sb. občanský zákoník. V § 1017 se mimo jiné zakazuje, aby soused požadoval odstranění stromů, které tvoří rozhradu. Staronový termín rozhrada pak upravují §§ 1024 – 1028 téhož zákona.

²⁵ Tamtéž, s. 194.

²⁶ Tamtéž, s. 195 – 196.

²⁷ Podrobněji Malý a kol., *Dějiny českého...*, s. 98 – 100.

²⁸ Chadt – Ševětínský, *Dějiny lesů...*, s. 648.

²⁹ Neoficiálně (avšak s velkou mírou pravděpodobnosti) se uvádí, že byl opakovaně zapálen neznámým vandalem, aby usnadnil rozšiřování dolu. Podrobněji HRUŠKOVÁ, M. *Podivuhodné stromy*. Praha: Euromedia Group, 2011, s. 30.

³⁰ MACHOVEC, F. *Hraniční stromy součástí zeleně*. In: *Živa*, roč. 24, 1976, č. 3, s. 88.

6 Kniha Rožmberská

Procesní právo se utvářelo po staletí na základě obyčejů a soudní praxe. V zásadě se nerozlišovaly spory soukromoprávní (nejčastěji majetkové) a veřejnoprávní, respektive trestní. Vznikl velmi formalizovaný druh procesu, kde velmi záleželo na znalosti práva a jakékoli drobné opomenutí znamenalo ztrátu pře. Proto začaly koncem 13. a hlavně v průběhu 14. století vznikat první právní knihy. Ty neměly postavení závazného pramene práva (tím byl nadále obyčej), přesto došly hojnému užívání na soudech. U jejich zrodu stály soukromé osoby, nejčastěji úředníci. Právní knihy bývaly nejčastěji kodifikacemi dosud nepsaných obyčejů a obsahovaly hmotněprávní i procesní normy. Z literárního hlediska jsou zajímavým dokladem vzestupu užívání českého jazyka v právním světě, neboť většina z nich je psána česky, na rozdíl od starších norem latinských.

Nejstarší česká právní kniha, dříve také označovaná jako „*Kniha starého pána z Rosenberga*“,³¹ je kodifikací šlechtického práva procesního a majetkového. Shrnuje nejen dřívější obyčeje, ale uvádí i informace o novější úpravě. Systematika knihy je přizpůsobena jejímu praktickému užívání u soudu.

Autentické znění Knihy Rožmberské se do dnešních dob nezachovalo. Nejstarší opis pochází z roku 1360, kniha však je prokazatelně starší. Usuzuje se, že vznikla před rokem 1344, neboť se v ní hovoří o (pražském) biskupovi³² a zároveň po roce 1300, kdy se začaly razit pražské groše.³³ Přesto nelze vyloučit její starší původ (poslední třetina 13. století), odůvodňovaný především slohem a užíváním některých slov.³⁴ Autor Knihy Rožmberské není jednoznačně znám, existují názory, že jím mohl být Petr I. z Rožmberka,

³¹ Např. JIREČEK, H. *Codex iuris Bohemici*. Praha: Typis Grégeriansis, 1870, s. 68 – 97; PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské. 1. díl*. Praha: Kronberger, Řivnác, 1840, s. 447 – 454.

³² GEBAUER, J. *Kniha Rožmberská*. In: *Listy filologické a paedagogické*, roč. 7, 1880, s. 261.

³³ BRANDL, V. *Kniha Rožmberská*. Praha: E. Grégr, 1872, s. 7 – 9.

³⁴ Tamtéž, s. 9 – 17.

nejvyšší komorník království,³⁵ případně známý Závaš z Rožmberka (z Falkenštejna).³⁶ Vzhledem k neexistenci původního znění nelze vyloučit, že se na sepsání knihy podílelo více autorů v různých časových úsecích.

Ustanovení o ochraně stromů je poměrně kusé a omezuje se na jednu větu: „158. Z lesa porubanie jeden póhon; jako z plena; právo voda.“³⁷ Přesto je její význam třeba chápat v širších souvislostech. Proti tomu, kdo v cizím lese kácel stromy, mohl vlastník lesa zformovat svůj žalobní nárok do tzv. *póhonu* (púhonu), s nímž vystoupil u soudu. Tento póhon pak byl komorníkem (nižším úředníkem, pověřeným touto činností) doručen žalované straně (pohnanému).³⁸ V daném případě se pohánělo k soudu jednou a užila se obdobně procesní úprava nároku „z plena“ (plenění, kořistění). Jednání, respektive řízení („rok“ – od slova rokovat, jednat) bylo nejméně čtyřnedělní, kratší doba znamenala ztrátu pře. Stejný výsledek nastal i při překročení maximální doby šesti neděl. Zásada, že práva patří bdělým, měla ve středověkém formalizovaném procesu velký význam, ať již se jednalo o nedodržení lhůt, nebo o nedostavení se k soudu.

Dokazování probíhalo formou ordálu vody. Ten spočíval v ponoření toho, kdo ordál podstupoval, svázaného do vody. Pokud se potopil (voda jej přijala), byl v právu, v opačném případě jej voda odmítla přijmout.³⁹ Jednalo se o iracionální důkazní prostředek, při němž soudce nijak aktivně nepůsobil, pouze dohlédl na splnění podmínek a posléze konstatoval výsledek. Dokazování pomocí ordálů bylo prastarého, ještě pohanského původu, a v době vzniku Knihy Rožmberské stále velmi rozšířené. Během 14. století však ordály postupně vyšly z užívání a jejich pozůstatky definitivně zanikly před husitskými válkami.

³⁵ Jireček, *Codex iuris...*, s. 68 – 69.

³⁶ Palacký, *Archiv český I.*, s. 447.

³⁷ Brandl, *Knihy Rožmberská*, s. 79; Gebauer, *Knihy Rožmberská*, s. 280: „Z lessa possyeczonye geden pohon iako z plena pravo voda.“

³⁸ Odsud dodnes užívané sousloví „pohnat někoho k soudu.“

³⁹ Malý a kol., *Dějiny českého...*, s. 116.

7 Doba „Otce vlasti“

7.1 *Maiestas Carolina*

Pod známým názvem *Maiestas Carolina* (nebo též *Codex Carolinus*) se skrývá pokus Karla IV. kodifikovat soudobé právo a dát tak roztráštěným a částečně sepsaným obyčejům formu přehledného zákoníku. Hlavním důvodem k sepsání kodexu však byla panovníkova snaha omezit moc šlechty a vytvoření královské samovlády. Karel IV. si dobře uvědomoval úskalí, jaká může nekontrolovatelná moc šlechty mít – ostatně příklady znal ze své současnosti i doby minulé (např. povstání Vítkovců).

Zákoník začal vznikat již v prvních letech Karlovy vlády. Palacký se domnívá, že mohl být sepisován ještě v posledních letech života Jana Lucemburského.⁴⁰ Osnova kodexu prozrazuje inspirační vliv horním zákoníkem Václava II., ale i římským právem. Nesprávně býval za autora považován Bartolus ze Saxoferrata. Je ovšem pravděpodobné, že se na tvorbě zákoníku podílel mimo jiné i sám Karel IV.

Maiestas Carolina přinesl vedle sepsaných obyčejů také řadu nových institutů. Bohužel, mnohé byly v rozporu se stávajícím stavem v zemi. Z logických důvodů narazil Karel IV. při snaze prosadit zákoník na tuhý odpor šlechty. Ta nechtěla dopustit omezení své soudní a zákonodárné moci, zákazu soukromých válek apod. V zájmu udržení poslušnosti šlechty musel panovník zákoník odvolat. Učinil tak velmi diplomatickým způsobem, neboť prohlásil, že originál kodexu shořel při požáru.

Zákoník věnoval poměrně velký prostor ochraně stromů a lesů. Karel IV. věděl, jaké bohatství pro české země představují hluboké a těžko prostupné pohraniční lesy. Jejich funkce byla po staletí především obranná, byť ve 13. století na mnoha místech narušena mýcením a osidlováním, případně důlní činností, která spotřebovávala hodně dřeva.⁴¹ Panovník se pokusil ve svém

⁴⁰ PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. 3. díl.* Praha: Kronberger, Řivnáč, 1844, s. 66.

⁴¹ JIREČEK, H. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba třetí: Století čtrnácté. Svazek I, Základy zemského zřízení.* Praha: F. Tempský, 1872, s. 177.

kodexu tuto situaci napravit. Některé pohraniční lesy, jež byly v soukromých rukou, dal připojit zpět ke královské komoře. Kdo by si tyto lesy „*k sobě bezprávně hrnul neb kopal neb wywrátil (...) pokutú zlé powěsti [infamie – bezectnosti] s nawrácením čtvernásob bud' trestán.*“⁴² Výše pokuty nám ilustruje jeden z mnoha případů vlivu římského práva na Karlův kodex. Pokuta ve výši čtyřnásobné hodnoty věci (*quadruplum*) byla ve starém Římě typickou pro případy tzv. zjevné krádeže, kdy byl pachatel přistižen při činu.

Obecný význam lesů deklaroval článek 50 Karlova kodexu: „*...krásné shromáždění [lesů] netoliko bychom je chtěli rozptýliti, ale také snažnú stráží ode všeho rúbanie (...) zachowati mieníme a neposkurněné věčně je jmiati chtiec.*“⁴³ V lesích se smělo kácet pouze z rozkazu panovníka, jinak bylo možno odvážet vyvrácené stromy a kácet souše.

Královské lesy hlídali a obhospodařovali hajní a lovčí. Ti měli právo zastavovat vozy, vezoucí z lesa dřevo a zjišťovat jeho původ. Odhalený a usvědčený lesní škůdce byl vydán se vším svým zbožím králově milosti. Pokud hajní nebo lovčí neoprávněně káceli stromy, hrozil jim trest useknutí pravé ruky a ztráta králem propůjčeného majetku.⁴⁴

Maiestas Carolina podrobně upravoval trestání za poškozování lesa. Sankce byly v souladu s pojetím středověkého práva velmi tvrdé a odrážely v sobě způsob, jakým pachatel les poničil. Kdo loupal ze stromů kůru, „*bu-de-li to hajný, ruka prawá bud' jemu odřena, a zbožie wšecko, kteréž jest od nás [panovníka] za službu ostrahowánie lesuow držel, bud' do komory naše obráceno, pakliby byl jiný který člowěk, odřením ruky prawé pokutu má toliko trpěti.*“⁴⁵ Lesní žhář „*ohněm až do skonánie žiwota pálen má býti.*“⁴⁶ Ti, kteří stromy poráželi a odváželi, nebo posílali po vodě, měli přijít o pravou ruku. Právě plavení kradeného dřeva po řekách mělo ještě další důsledky. Purkrabí a pánové na hradech v blízkosti řeky měli povinnost dohlížet, aby se kolem jejich hradů takové dřevo neplavilo. Jakmile někoho přistihli, museli jej za-

⁴² Palacký, *Archiv český III.*, s. 142.

⁴³ Tamtéž, s. 133.

⁴⁴ Jireček, *Slovanské právo...*, s. 177 – 178.

⁴⁵ Palacký, *Archiv český III.*, s. 136.

⁴⁶ Tamtéž.

držet a učinit dotaz na královskou komoru, jestli se nejedná o dřevo z povolené těžby. Pokud by purkrabí nechal kradené dřevo pod svým hradem plavit, ztratil by svůj úřad a navíc by platil královské komoře pokutu „*dwé-násob (...) začby ten les stál*.“⁴⁷ Purkrabí tak měli velkou motivaci být pozorní a sledovat dění okolo svého hradu. Případné nevědomé (nebo nedbalostní) propuštění kradeného dřeva po řece by pro purkrabího neznamenovalo ztrátu úřadu, ale pouze výše zmíněný finanční postih.

7.2 Ordo iudicii terrae, Řád práva zemského

Neprosazení konceptu Karlova zákoníku neznamenovalo definitivní zánik myšlenek v něm obsažených. V poslední třetině 14. století vznikly dvě verze soukromé sbírky šlechtického práva – latinská *Ordo iudicii terrae* a česká *Řád práva zemského*. Obsahově jsou si velmi podobné, přesto nás četnost odchylek nutí, abychom jednu nepovažovali za pouhý překlad té druhé. Obě přejímají přibližně 10% textu *Maiestatis Carolina*,⁴⁸ většinou však v pozměněné podobě, která měla zakrýt původ. Česky psaný Řád je mladší, pochází až z konce 14. století.

Obsažené normy jsou převážně procesního charakteru a podrobně ukazují, jak tehdejší soudní řízení mělo probíhat. Spory z těžby cizího lesa upravovaly poměrně podrobně články 55 – 60. Kdo chtěl žalovat, musel „*napřed úředníkóm Pražským opovědieti, a komorníka vzieti na ohledánie*.“⁴⁹ Potom podal k dalšímu komorníkovi pohon, který byl vložen do „desek,“ respektive pohnoných knih. Následně bylo nutno doručit pohnon pohnanému. Pokud by tento žádal ohledání místa, měl mu sudí přidělit komorníka a póvodu (žalobci) taktéž. Oba se měli ve stanovenou dobu dostavit na místo,⁵⁰ kde se škoda stala. Póvod čekal na koni, a když spatřil blížít se pohnaného, slezl a odložil

⁴⁷ Tamtéž, s. 137.

⁴⁸ VANĚČEK, V. *Ordo iudicii terrae a jeho pořadí v právních památkách českých*. In: Sborník věd právních a státních, 1942, roč. 42, s. 154.

⁴⁹ Jireček, *Codex iuris...*, s. 230.

⁵⁰ Zákon užívá označení *dědina*, které má v dnešních časech poněkud jiný význam. Zde bylo dědinou myšleno předmětné dědičné pole, pozemek, les apod.

zbraň, aby nedošlo k šarvátce. Poté měl sundat plášť a svléknout se do půl těla. Zde však přichází první nesrovnalost. Jednoznačná slova měla nejspíše symbolický charakter. Vaněček tvrdí, že tento „svlékací rituál“ vůbec neměl probíhat, jednalo se o pouhé nepochopení významu původních obyčejů.⁵¹ Pravděpodobně se jednalo o případy, kdy porušení procesního postupu znamenalo ztrátu všech věcí, které měl daný člověk při sobě. Tyto věci by připadly komorníkům.

Následně pódvod vkročil pravou nohou na sporný pozemek a pravil: „*Poslové slyšte, že tento (...) tuto mi škodu učinil (...) a ty škody mám ot něho za sto neb za dvě neb viece hřiven stříbra* [částka uvedená v pónonu].“⁵²

Pohnaný si měl zachovat stejně, vstoupit na pozemek levou nohou a odpovédět: „*Slyšte poslové, tato dědina jest má a ne jeho (...) a toho pódvoda vzdávám*⁵³ *úředníkóm Pražským ve třech stech peněžích* [in trecentis denariis].“⁵⁴ Nato může pódvod reagovat: „*Slyšte komorníci! jáť sem jej pohnal. jáť jej vzdávám úředníkóm Pražským ve třech stech peněziech.*“⁵⁵ Totéž se opakovalo s částkou 600 a 900 denárů. Při čtvrtém a posledním vdání říkají oba shodně: „*Jáť jej dávám na ohřeb.*“⁵⁶ Význam slova ohřeb dnes není dostatečně jistý, a pravděpodobně nebyl už ani v době vzniku Řádu práva zemského. Glosa v Jirečkově vydání uvádí tři možnosti výkladu:

1. Kdo by prohrál následnou při před pražskými úředníky „*má otsúzen býti hrdla i zbožie, jakoby byl již pohřeben: neb ohřeb* česky vzniká jako *po-hřeb.*“⁵⁷ Vaněček tento výklad považuje za podivný, přesto nevyklučuje spojitost s institutem *přísahy v hrobě* (tedy skutečně jakýsi symbolický pohřeb), užívaným ve sporech o meze.⁵⁸

⁵¹ VANĚČEK, V. *Záhada „vdání.“* In: Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I., 1942, č. 95, s. 31- 32.

⁵² Jireček, *Codex iuris...*, s. 231.

⁵³ Správně by mělo být „vdávám,“ neboť se jednalo o institut *vdání*. Autorovi Řádu byl už zřejmě cizí. Podrobněji Vaněček, *Ordo iudicii...*, s. 169.

⁵⁴ Jireček, *Codex iuris...*, s. 231.

⁵⁵ Tamtéž, s. 232.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Vaněček, *Záhada „vdání,“* s. 39.

2. Ohřeb je jednání před úředníky, jehož zmeškání se trestá stejným způsobem jako v bodě 1. Věrohodnost této verze je ovšem také velice nejistá.

3. Ohřeb znamená nejvyšší sumu peněz, kterou se oba účastníci vzdávají úředníkům až do výše 1200 denárů. Vaněček se k této částce vyjadřuje velmi podezřívavě, když tvrdí, že by měla být souhrnem předchozích, tedy 1800 denárů.⁵⁹

Problematiku výkladu můžeme uzavřít zjednodušenou a vpravdě nicneříkající definicí, že ohřeb je nejvyšší stupeň vdání, mez, kterou již nelze v licitování překročit.⁶⁰

Pokud by se původ s pohnaným nakonec dohodli, mají o tom komorníci pravdivě referovat Pražským úředníkům, aby rozhodli. Jestliže by obě strany trvaly na svém, rozsoudili by úředníci při dle svého úsudku. Riziko takového sporu bylo ovšem velké a právní jistota stran malá. Proto bylo pro stranu, která nebyla v právu, lepší se dohodnout, případně spor včas vzdát.

⁵⁹ Vaněček, *Záhada „vdání“*, s. 36.

⁶⁰ Podrobněji tamtéž, s. 34 – 40; BRANDL, V. *O vdání v právě českém*. In: *Právník*, 1870, roč. 9, s. 839 – 847.

8 Vladislavské zřízení zemské

Neúspěch Karla IV. při prosazování kodifikace zemského, resp. šlechtického práva neznamenal definitivní konec této myšlenky. Koncem 15. století již neměl panovník rozhodující moc ve státě, ta byla v rukou šlechty. A právě šlechta začala prosazovat kodifikaci, aby jí upevnila svou pozici. První komise byla ustavena sněmem již roku 1487, ale výsledek její práce nebyl přijat.⁶¹ Druhá komise pověřená prací o deset let později vytvořila základ budoucího zákoníku (tzv. *Prešpurské zústání*) a v roce 1499 jej projednala s králem Vladislavem Jagellonským. Definitivní podobu zákoníku přijal sněm o rok později jako *Zemská zřízení království českého*, běžně označované jako *Vladislavské zřízení zemské*. Hlavním autorem kodexu byl Albrecht Rendl z Oušavy, mezi lety 1498 a 1509 královský prokurátor.⁶² Politická situace, zvláště odpor měst proti Vladislavskému zřízení, vedla k postupnému doplňování a přepracovávání kodexu. Roku 1517 byla přijata tzv. *Svatováclavská smlouva*, která formálně ukončila spory šlechty a měšťanstva. Z dalších doplňků je třeba zmínit traktát královského prokurátora Jakuba Menšíka z Menštejna *O Mezech, hranicích, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich v království českém* z roku 1600. Ten zachycoval dosavadní obyčejové právo v řízení sporů o hranice pozemků. Poměrně velký prostor věnoval i hraničním stromům, doporučoval nejen, jak mají být značeny, ale i jaké druhy jsou vhodné (viz 5. kapitola).

Vladislavské zřízení zemské dává na roveň lesní pych (krádeže dřeva) a přivlastnění si cizího lesního pozemku. V obou případech měl vlastník lesa škůdce napomenout a vyzvat k nápravě. Teprve když tento napomenutí nedbal, mohl být žalován z pychu. Pokud byl žalovaný odsouzen, musel ve lhůtě dvou týdnů pozemek postoupit vlastníku, nahradit způsobenou škodu a navíc složit pokutu 50 kop grošů,⁶³ což byla částka, za níž se dal koupit

⁶¹ Malý a kol., *Dějiny českého...*, s. 101.

⁶² PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. 5. díl. Praha: F. Tempský, 1862, s. 6.

⁶³ Tamtéž, s. 213.

slušný měšťanský dům.

Jestliže se prokázala nevina žalovaného, musel žalobce zaplatit všechny škody a náklady, které mu úředníci určili. Mezi ně patřily například 4 groše pro písaře nebo věrduňk (1 věrduňk = $\frac{1}{4}$ hřívny stříbra, tedy 16 grošů) a strava (nebo místo stravy 5 grošů denně) pro komorníka, který jel se stranou ohledat místo.⁶⁴

Procesní stránka případů lesního pychu byla v různých předpisech řešena obdobně. Odlišnosti se týkaly především sankcí. Drakonické tělesné tresty vystřídaly finanční pokuty, což může být částečně produktem renesančních humanistických myšlenek. Tento vliv bychom ovšem neměli přeceňovat. Humanizace trestů se týkala jen užšího okruhu právních vztahů, často těch, které dnes radíme do soukromoprávní oblasti. Případy vandalství a běžné trestné činnosti byly trestány stále stejně krutým způsobem (viz 11. kapitola).

⁶⁴ Tamtéž, s. 166.

9 Ochrana stromů a lesů v městském právu

Městské právo bylo ve středověku a raném novověku dalším druhem práva vedle již zmíněného práva zemského. Vyvinulo se v německých zemích a odráželo v sobě specifické poměry měšťanů, převážně obchodníků a řemeslníků, jejichž zájmy i způsob života se značně lišily od těch šlechtických. Prameny tohoto práva byly především městská privilegia a výsady, které město získalo od svého zakladatele, případně při povýšení na město. Každé město mělo tedy své unikátní právo, byť si tato práva většinou byla navzájem velmi podobná. S vrcholící německou kolonizací ve 13. století došlo k recepci německého práva obsaženého ve známých tzv. *Zrcadlech – Saském a Švábském*. Na našem území se vyvinuly dvě hlavní oblasti městského práva – magdeburská (sever Čech, Moravy; po vytlačení flanderského práva i Slezsko a Lužice) a švábská (střední a jižní Čechy a Morava). Vrchními městy byly pro magdeburskou oblast Litoměřice a Olomouc, v oblasti švábského práva dominovalo Staré Město pražské a Brno.⁶⁵

Tresty za kácení stromů a krádeže dřeva jsou v městském právu zpravidla mírnější než v právu zemském. Pro případy, kdy se v zemském právu za trest utínaly ruce, znalo městské právo peněžitě pokuty. V blíže neurčené době (patrně na přelomu 13. a 14. století) zaplatil dle brněnského práva ten, kdo odvezl z cizího lesa dříví jeho vlastníku půl zlatého. Pokud ukradl celé kmeny, zaplatil „*majetníkovi lesa 72 malé denáry (denariū parvi) rychtáři však podle rozsouzení porotců 60 denárů.*“⁶⁶

Jihlavské právo řešilo tuto situaci s drobnými odchylkami. Výše pokuty za poražený kmen byla stejná jako v Brně. V jihlavském právu ovšem bylo výslovně uvedeno, že se tato pokuta platí za každý *veliký kmen*, což z brněnské úpravy nevyplývá. Kdo kradmo odvezl „*tyčky a křoví, mají mu býti vůz, koně neb volí zabavení, které však může vybaviti za půl věrduňku neb*

⁶⁵ Malý a kol., *Dějiny českého...*, s. 107 – 108.

⁶⁶ DUDÍK, B. *Dějiny Moravy. Díl VIII. Kulturní poměry na Moravě od roku 1197 do 1306*. Praha: F. Tempský, 1882, s. 316.

*vůbec jak by se žalobníkem o tom dohodl.*⁶⁷ Zabavené věci bylo možno vyplatit, o čemž rovněž brněnské právo mlčí. Není ovšem vyloučeno, že tato praxe se užívala i v Brně, jen neměla oporu v knihách.

Postupem času nastal v Českých zemích úpadek magdeburského práva, neboť bylo obtížněji přizpůsobitelné společenských změnám. Mohutně se rozvíjející obchod a hospodářství koncem 15. a po celé 16. století narážel stále více na roztržštěnou právní úpravu a jurisdikci. Bylo v zájmu většiny měst harmonizovat své právní předpisy, což podporovali i šlechtici, kteří samozřejmě obchodovali s měšťany. Nedlouho po kodifikaci zemského práva se zemský sněm roku 1523 usnesl na vypracování jednotného kodexu městského práva. Za tímto účelem vznikla komise, v jejímž čele stanul bývalý universitní mistr Brikcí Kouřimský z Licska. Ten při své práci čerpal převážně z tehdy dominujícího staroměstského práva, které již po husitských válkách utvořilo samostatné české městské právo. Do svého díla ovšem zahrnul i starší nálezy brněnské a kutnohorské.⁶⁸ Roku 1536 vydal *Práva městská*, která se ovšem oficiální kodifikací nestala, sloužila soudcům jako záznam platného městského práva. Některá „magdeburská“ města (např. Litoměřice, Louny, Slaný) se nemínila svého práva vzdát.

Co se týče ochrany lesů, převzal Brikcí do svého díla úpravu švábské právní oblasti. Předmětné ustanovení (kapitola XX., artikl XXIV.) odpovídá dikci výše zmíněného jihlavského práva. Brikcí se však vyjadřuje přesněji a srozumitelněji. Například poněkud sporný pojem *veliký kmen* z jihlavského práva označuje „*dřeví větší nežli prútí neb kolé.*“⁶⁹ Dále hovoří o 60 haléřích pro rychtáře, místo původních 60 malých denárů (parvů). Nepochybně se ovšem jedná o stejnou hodnotu. Po husitských válkách obíhalo v českých zemích velké množství druhů mincí, jejichž hodnota byla v různých dobách proměnlivá.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ JIREČEK, H.; JIREČEK J. M. *Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*. Praha: Právnická jednota, 1880, s. XXV - XXVI.

⁶⁹ Tamtéž, s. 139.

10 Práva městská království českého

Neprosazení oficiální kodifikace městského práva neodradilo sněm v jeho úsilí, a již od 40. let 16. století pověřil postupně několik komisí vypracováním jednotného zákoníku. První návrh se objevil již ve druhé polovině 50. let, ovšem definitivní podoba kodexu vyšla až roku 1579 pod názvem *Práva městská království českého*. Hlavním autorem díla byl mistr Pavel Kristián z Koldína (1530 – 1589), brilantní právník se znalostí nejen domácího, ale i římského práva. Při své práci vycházel stejně jako Brikcí z práva Starého Města pražského. Mimo něj však použil i právo zemské a usnesení zemských sněmů. Nebál se ani recipovat římské právo.⁷⁰ Vytvořil velmi kvalitní kodex, který byl záhy prohlášen závazným. Roku 1581 byla vydána tzv. *Krátká summa*, podávající obsah kodexu ve zkrácené podobě.

Koldínův zákoník postupně vytlačil dožívající magdeburské právo, byť Litoměřice a Louny se stále zarytě bránily. Jejich odpor byl zlomen až roku 1610, Litoměřice se ještě po několika letech snažily vrátit ke svému původnímu právnímu řádu, ale nepodařilo se jim to.⁷¹ Pro Moravu se stal Koldínův zákoník závazný až v roce 1697, kdy také definitivně potlačil magdeburské právo na severu Moravy.⁷²

Práva městská království českého platila velmi dlouho. Se vznikem samostatných odvětvových zákonů během 18. století byla postupně jednotlivá ustanovení rušena a převáděna do těchto zákonů. Definitivní zánik zbývajících právního předpisu znamenalo přijetí Všeobecného občanského zákoníku roku 1811.

Ačkoli Koldín vycházel ze stávajícího právního stavu, úprava některých oblastí je nová, respektive převzatá z jiného zdroje, než z městského práva. Příkladem toho může být ustanovení o pychu (Q. I.), týkající se mimo jiné krádežemi dřeva a ničením stromů. Kdo se dopustil lesního pychu, platil ma-

⁷⁰ Malý a kol., *Dějiny českého...*, s. 110.

⁷¹ JIREČEK, J. *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1876, s. IX.

⁷² Tamtéž, s. XI.

jiteli lesa pokutu ve výši 10 kop českých grošů. „A nedal-li by té pokuty jemu, od napomenutí po dvou dobře zachovalých lidech ve dvou nedělích pořad zběhlých: bude jej moci ten, komuž se pých stal, před to právo, k kterémužby ten přísahal, obeslati a jej z desíti kop grošův Českých viniti.“⁷³

Kdyby vlastník lesa odhadl, že mu byla způsobena škoda vyšší, mohl požadovat tuto částku. V případě úspěchu v řízení by mu byla automaticky přiznána základní náhrada 10 kop, o rozdílové částce mezi 10 kopami a požadovanou sumou by rozhodli soudci dle svého uvážení. Jejich moderační právo mělo zabránit nepřiměřeným požadavkům.

Byl-li žalovaný shledán nevinným, musel mu žalobce zaplatit 5 kop grošů a všem ostatním (např. svědkům apod.) náhradu jejich nákladů.

Koldínův zákoník pamatoval i na hraniční spory. Při zničení mezníku (v našem případě i hraničního stromu) platil škůdce pokutu 20 kop grošů za každý takto zničený mezník, případně jinou rozhradu.⁷⁴

Oproti starším předpisům, je patrné zjednodušení sporů, zvláště ve výpočtu pokut. V dané době bylo typické určování hodnoty zboží na celé kopy grošů, takže i pokuty se začaly počítat na celé kopy, místo dřívějšího způsobu kopa + tucet (72 peněz).

⁷³ Tamtéž, s. 355.

⁷⁴ Tamtéž.

11 Aleje – fenomén naší krajiny

Aleje jsou, jako krajinotvorný prvek, známy od starověku. V českých zemích se začaly ve větší míře vysazovat až v době renesance. Tehdy vrcholil „zlatý věk“ českého rybníkářství, budovaly se celé soustavy rybníků a jejich hráze si lze jen těžko představit bez alejí. Nejčastěji zde nalezneme duby, jejichž mohutný kořenový systém prostoupil tělo hráze a tak ji zpevnil. Navíc dub se v našich podmínkách dožívá ze všech listnatých stromů nejvyššího věku a zaručuje, že obnova hrázného porostu nebude muset probíhat tak často. I přesto se do dnešních dnů příliš mnoho těchto původních stromů nezachovalo. Příkladem mohou být „Tři bratři“ na hrázi rybníka Starý Vdovec u Třeboně,⁷⁵ několik dubů na hrázi zrušených rybníků Podsedek a Karštejn v jemčinských lesích a nemnoho dalších výjimek.⁷⁶

Ještě šťastnější dobou pro aleje bylo baroko. Od konce třicetileté války, až po celé 18. století probíhala systematická výsadba stromů podél cest a silnic. V roce 1752 vydala císařovna Marie Terezie přípis, jímž sázení stromů u silnic dokonce nařídila. Jako obzvláště vhodné k těmto účelům byly doporučeny lípy, moruše, jeřáby, jasany, ořešáky, buky, jilmy a ovocné stromy.⁷⁷ Vedle krajinotvorné funkce měly i funkce čistě praktické. V zimě, kdy byly cesty zasypány sněhem, sloužily aleje k orientaci, v létě poskytovaly pocestným stín, za větrného počasí chránily před větrem a nezpevněné silnice pomaleji podléhaly erozním vlivům. V neposlední řadě sloužily aleje ovocných stromů jako zdroj potravy kolemjdoucím.

Jeden z prvních případů individuální ochrany konkrétních stromů máme právě z období baroka a týká se lipové aleje vedoucí od Pražského hradu

⁷⁵ V roce 2012 byl živý už pouze jeden, druhý uschl před několika lety a z třetího zbývá tlející pařez.

⁷⁶ Např. z 76 dnes chráněných dubů na hrázi Rožmberka může dobu vzniku hráze pamatovat maximálně 5 jedinců. Většina ostatních pochází až z 3. a 4. generace výsadeb.

⁷⁷ VYSLOUŽIL, M. Historické aleje – cesty do historických zahrad. *Sborník UNESCO 2006: Historické zahrady* [online]. Publikováno 15. 3. 2013 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://archive-cz.com/page/1630328/2013-03-15/http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik_zahrady2006/vyslouzil.html

do Stromovky. Tato alej existovala již před třicetiletou válkou, během níž byla poničena. Po válce se dočkala obnovy a v následujících desetiletích byla postupně doplňována.⁷⁸ Na počátku 18. století se rozmohl nešvar poškozování stromů v této aleji, a tak místodržící žádali na panovníku povolení, aby mohli škůdce přísně trestat. Tehdejší císař Karel VI. jim vyšel vstříc a tak vydali příslušný patent. Ten se ovšem minul účinkem, protože po jedenácti letech museli vyhlásit toto nařízení: „*Jeho cis. a král. Milosti bylo s nelibostí vyslechnouti zprávu, že lipové stromořadí u Bubenče není bezpečno před všelijakou čeládkou a venkovany tamtudy jezdicími aneb jinými lidmi, kteří lípy kazí a ohaví. Z té příčiny J. M. Cská reskriptem daným ve Vídni dne 9. července 1714 nám poručila, aby se k takovým škůdcům přikračovalo přísnými tresty, i utětím ruky. O tom jsme my ohlášení učinili patentem ze dne 24. července t. r.*⁷⁹ Poněvadž nyní opět se přihází, že lidé takoví stromořadí kazí, zapovídáme znova tímto listem, aby nikdo na stromech škody nečinil, ale každý pod trestem svrchu psaným pychu se zdržel. Dán na zámku Pražském dne 6. srpna 1725.“⁸⁰

Alej se i v pozdějších dobách těšila velké péči, místo lip do ní byly dosazovány převážně jírovce. Zánik stromořadí přineslo až rozšiřování městské zástavby do oblasti Bubenče a Letné. Jeho poslední pozůstatek můžeme dnes vidět v části ulice nazvané příhodně Pod Kaštany.

⁷⁸ VACEK, F. Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí. In: VOJTÍŠEK, V. (ed.) *Sborník příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy. Díl IV.* Praha: Obec hlav. města Prahy, 1923, s. 81.

⁷⁹ Zkratku *t. r.* zde musíme číst jako „*toho roku*“ (1714), nikoli „*tohoto roku*“ (1725).

⁸⁰ Tamtéž, s. 82.

12 Lesní řád z roku 1754

Rozvoj dolů a manufakturní výroby v první polovině 18. století vyžadoval stále vyšší spotřebu dřeva. Navíc bylo dominujícím druhem paliva. Situace se postupně stávala neudržitelnou a hrozilo, že lesy nebudou stačit. Merkantilistická hospodářská politika státu se sice snažila zamezit vývozu suroviny do zahraničí, ale taková opatření neměla na úbytek lesů zásadnější vliv. Roku 1749 byly podány první návrhy na zlepšení lesního hospodářství v Čechách, ale nebyly vyslyšeny.⁸¹ Lesní otázka si však žádala řešení a tak o čtyři roky později nařídila Marie Terezie, aby odborníci v Praze, Brně a Opavě připravili návrhy zemských lesních řádů. Nejrychleji byl hotov český návrh, na němž se nejvíce podílel František Rang.⁸² Lesní řád pro Čechy mohl být vydán již v první polovině roku 1754, jako *Císařský královský patent lesů a dříví, ustanovení v království Českém se týkající*.

V úvodu patent proklamoval nutnost vážít si ztenčujících se zásob dřeva a vyvarovat se svévolného ničení lesů a pychu, který byl tehdy zřejmě velmi rozšířen. Vrchnosti, která lesní řád nevítila zrovna radostně, neboť omezoval její právo disponovat s lesy, slíbil i přes uložené povinnosti ochranu.

Lesní řád podřídil správu lesů veřejnému dozoru a stanovil dobu, kdy jedině je povoleno v lesích kácet: „...*kdy listí spadlo, v černých lesech pak, když míza vyražena a růstem stromu strávena byla; k čemuž podzimní čas od měsíce listopadu počínajíc až ku konci února pohodlný jest.*“⁸³

Dozoru podléhali i měšťané, kteří do té doby své městské lesy doslova plenili. Dřevo z lesů patřících měšťanům smělo být prodáváno jedině se souhlasem nadřízené instance. Tou byl v případě královských měst zemský podkomoří, pro věnná města podkomoří, pro horní města nejvyšší mincmistr a

⁸¹ NOŽIČKA, J. *Přehled vývoje našich lesů*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1957, s. 189.

⁸² František Rang (1705 – 1785) patřil k nejvýznamnějším odborníkům své doby. Studoval v zahraničí a po návratu působil jako panský lesmistr v Chlumci nad Cidlinou. Podrobněji ANONYM. Rang František. *Mezistromy.cz* [online]. Datum publikace neuvedeno [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.mezistromy.cz/cz/les/galerie-lesniku/rang-frantisek>

⁸³ Chadt-Ševětinský, *Dějiny lesů...*, s. 782.

pro poddanská města jejich vrchnost.⁸⁴ Taktéž prodej dřeva do ciziny podléhal povolení, ovšem to mohl vydat pouze panovník.

Při kácení stromů se neměly dělat příliš velké mýtiny a pařezy měly být co nejnižší. I přesto se nařizovalo vykopání pařezů, což se nám z dnešního pohledu zdá zbytečné. Pokácené dříví se muselo z lesa odvést do konce dubna.⁸⁵

Řád pamatoval i na manufaktury umístěné v lesích, typicky sklárny, hutě, ale i na uhlíře pálicí v milířích dřevěné uhlí. Těm všem bylo uloženo, aby na místech, která pro svůj provoz vykáceli, nezakládali žádné dvory a pole, nýbrž aby obnovili les a šetřili mladé stromky. Ochrana mladých stromků byla dále zaručena zákazem pastvy zvířat a sekání trávy v lesích. Za zvláště nežádoucí byla pastva koz v lese, která se trestala „*důtklivou pokutou*.“⁸⁶

Další ustanovení lesního řádu se týkala zákazů řezání kůlů a tyček. Hospodáři měli za povinnost ploty kolem svých zahrad a ostatních pozemků vytvářet z jiného materiálu. Jako vhodné byly doporučovány živé ploty. Podobné šetření dříví se týkalo i stavebnictví. Veškeré budovy, mosty a jakékoli jiné stavby měly být stavěny z kamene, případně cihel.

Naopak lesní řád nevěnoval přílišnou pozornost pěstování a údržbě lesů, k těmto otázkám byla záhy vypracována metodika. I tak je lesní řád významným mezníkem ve vývoji lesnictví a ochraně lesa. Stát se začal více zajímat o své lesní hospodářství, které bylo hlavně v režii vrchnosti a potřebovalo určitý sjednocující rámec. Pro Moravu byl lesní řád vydán ještě na konci listopadu 1754. Ve Slezsku, po jistých peripetiích, byl vyhlášen o dva roky později.

Na závěr je nutné poznamenat, že vyhlášení lesního řádu nemohlo znamenat okamžitou nápravu a změnu v lidském myšlení. Trvalo ještě několik desetiletí, než se projevila ochranná opatření lesního řádu a dorostla nová generace lesníků.

⁸⁴ HEVERA, Č. *Lesy v Čechách*. Praha: Mikuláš a Knapp, 1877, s. 82.

⁸⁵ Tamtéž, s. 83.

⁸⁶ Tamtéž, s. 84.

13 Závěr

Ochrana stromů prošla složitým vývojem. Na počátku byl strom téměř nedotknutelným, později se z něj stala pouhá surovina k výrobě. Kultovní význam byl pomalu, ovšem naprosto odůvodněně, vytlačen hospodářským. Kult stromů i tak přežil dlouhá staletí v podobě pověr a lidových zvyků.

Vznik nejstarších státních útvarů na našem území – Velké Moravy a Přemyslovských Čech – přinesl také první písemně zaznamenané obyčeje. Ty jsou dnes cenným dokladem tehdejší právní kultury, která již tehdy pamatovala na ochranu dřevin. Postupně se normotvorba zintenzivnila a kusá ustanovení byla doplňována. Přesto zůstal základním pramenem práva obyčej. Z nejstarších předpisů upravovaly ochranu stromů Statuta Konrádova a Kniha Rožmberská.

Z lesnického hlediska byla důležitá doba Karla IV. Tento panovník se velmi zajímal o lesy a zasazoval se o jejich ochranu. Ta byla oproti předchozím úpravám propracovanější a částečně ovlivněna římským právem. Na druhou stranu zpříšňovala sankce.

Větší množství předpisů od konce 14. po 16. století upravovalo danou problematiku s různými odchylkami. Ty záležely nejen na době vzniku normy, druhu práva (městské, šlechtické), ale v rámci městského práva i na oblasti, kam město spadalo. Nejednotnost úpravy vedla ke kodifikačním snahám a zpracování jednotného zákoníku.

Doklad o jednom z prvních případů individuální ochrany stromů máme z roku 1714 a týká se stromořadí v Bubenči. Cenný dokument nám ukazuje i přežívání tělesných trestů za poškozování stromů, ačkoli tyto tresty v jiných podobných případech vymizely. Záleželo totiž nejen na právním předpisu, ale i na statusu škůdce.

Roku 1754 byl vyhlášen lesní řád, moderní a pokrokový zákon, znamenající přelom v ochraně lesů. Jím vstoupilo lesní hospodářství do nové epochy svého vývoje.

14 Použitá literatura a prameny

14.1 Monografie

BRANDL, V. *Knihy Rožmberská*. Praha: E. Grégr, 1872, 144 s.

DUDÍK, B. *Dějiny Moravy. Díl VIII. Kulturní poměry na Moravě od roku 1197 do 1306*. Praha: F. Tempský, 1882, 329 s.

FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, 632 s. ISBN 80-204-0488-0.

HEVERA, Č. *Lesy v Čechách*. Praha: Mikuláš a Knapp, 1877, 128 s.

HRUŠKOVÁ, M. *Podivuhodné stromy*. Praha: Euromedia Group, 2011, 168 s. ISBN 978-80-242-2950-8.

CHADT – ŠEVĚTÍNSKÝ, J. E. *Dějiny lesů a lesnictví*. Písek: nákl. vl., 1913, 1120 s.

JIREČEK, H. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba třetí: Století čtrnácté. Svazek I, Základy zemského zřízení*. Praha: F. Tempský, 1872, 192 s.

JIREČEK, H.; JIREČEK J. M. *Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*. Praha: Právnická jednota, 1880, 510 s.

JIREČEK, J. *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vyd. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1876, 512 s.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.

NOŽIČKA, J. *Přehled vývoje našich lesů*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1957, 459 s.

- SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 350 s. ISBN 978-80-7380-334-6.
- SOBOTKA, P. *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských: příspěvek k slovanské symbolice*. Praha: Nákladem Matice české, 1879, 344 s.
- TOMEK, W. W. *Kosmůw Letopis český s pokračováními Kanowníka wyšehradského a Mnicha sázawského*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1882, 224 s.
- ZÍBRT, Č. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku = Indiculus superstitionum et paganiarum*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995, 176 s. ISBN 80-200-0511-0.

14.2 Články v časopisech a sbornících

- BEDNAŘÍKOVÁ, J., KYSUČAN, L. *Mezi uctíváním a drancováním*. In: Literární noviny, 2006, roč. 17, č. 50, s. 9. ISSN 1210-0021.
- BRANDL, V. *O vdání v právě českém*. In: Právník, 1870, roč. 9, s. 829 – 851.
- BRANDL, V. *Statuta Conradi*. In: Právník, roč. 12, 1873, s. 217 – 224 a 253 – 259.
- BRANDL, V. *Výklad některých věcí ze zpěvu „Záboj a Slavoj“*. In: Časopis Matice moravské, 1870, roč. 2, s. 18 – 36.
- GEBAUER, J. *Knihy Rožmberská*. In: Listy filologické a paedagogické, roč. 7, 1880, s. 261 - 292.
- MACHOVEC, F. *Hraniční stromy součástí zeleně*. In: Živa, roč. 24, 1976, č. 3, s. 88.
- VACEK, F. *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí*. In: VOJTÍŠEK, V. (ed.) *Sborník příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy. Díl IV*. Praha: Obec

hlav. města Prahy, 1923, 593 s.

VANĚČEK, V. *Glossy k t. zv. Statutům Konrádovým*. In: Sborník věd právních a státních, 1941, roč. 41, č. 2, s. 105 – 159.

VANĚČEK, V. *Ordo iudicii terrae a jeho pořadí v právních památkách českých*. In: Sborník věd právních a státních, 1942, roč. 42, č. 4, s. 150 – 171.

VANĚČEK, V. *Záhada „vdání“*. In: Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I., 1942, č. 95, 45 s.

14.3 Prameny

ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 362 s. ISBN 978-80-7380-271-4.

JIREČEK, H. *Codex iuris Bohemici*. Praha: Typis Grégeriansis, 1870, 416 s.

KINCL, J. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva*. 1. [díl], starověk. Část 2. 1. vyd. Praha: SPN, 1977, 213 s.

MENŠÍK Z MENŠTEJNA, J. *O Mezech, hranicích, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich v království českém*. In: JIREČEK, H. (ed.) *Spisy právníké o právu českém v XVI-tém století*. Vídeň: Karel Goriška, 1883, s. 148 – 218.

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*. 1. díl. Praha: Kronberger, Řivnáč, 1840, 612 s.

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*. 2. díl. Praha: Kronberger, Řivnáč, 1842, 584 s.

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*. 3. díl. Praha: Kronberger, Řivnáč, 1844, 628 s.

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské*. 5. díl. Praha: F. Tempský, 1862, 606 s.

14.4 Elektronické zdroje

ANONYM. Rang František. *Mezistromy.cz* [online]. Datum publikace neuvedeno [cit. 2015-02-15]. Dostupné z:

<http://www.mezistromy.cz/cz/les/galerie-lesniku/rang-frantisek>

VOKOLEK, V. Tisíciletý dub v Oseku. *Historie.osek.cz* [online]. Publikováno 25. 8. 2010 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z:

<http://historie.osek.cz/priroda/tisicilety-dub-v-oseku>

VYSLOUŽIL, M. Historické aleje – cesty do historických zahrad. *Sborník UNESCO 2006: Historické zahrady* [online]. Publikováno 15. 3. 2013 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://archive-cz.com/page/1630328/2013-03-15/http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik_zahrady2006/vyslouzil.html